

Problém malého národa a Masarykův nacionalismus

[Lukáš Rázl](#)

... je to příběh, který si nejrůznějšími mylnými způsoby vykládali jak současníci, tak lidé v dobách pozdějších. Došlo to tak daleko, že všechno halí pochybnosti a temnota.

*Někteří totiž považují za svatou pravdu úplně nepodložené povídačky, jiní zase ze skutečnosti dělají lež. A věky budoucí zveličí jedno i druhé ještě víc. **TACITUS***

1. Úvod

„Problém malého národa, je problém národa českého.“^[1] Nikoliv však proto, že by národ český byl národem malým. Pro Masaryka není problém malého národa cosi, co k malému národu vždy a neodmyslitelně patří. „Číselně jsou národové menší než my. Vlámové, Dánové, Norové, Švédové, Finové“^[2], které problémem malého národa očividně netrpí. Jak tedy vzniká tento problém? V čem bere svoji podstatu? Problém malého národa vzniká jen a jen tehdy, když se národ cítí ve své malosti nepohodlně. Tento pocit nepohodlí bývá podmíněn vnějšími okolnostmi: Často ho vyvolává pocit ohrožení, který u malých národů mívá bohužel většinou více či méně reálný základ v „národech velkých, ohrožujících národy malé a jeden druhého“^[3]. A z tohoto pocitu ohrožení vzniká strach a stres, který deformuje to, jak národní společenství vidí a chápe svět i své nejbližší okolí. A jak, na základě tohoto, následně také jedná a kterak, v konečném důsledku obého, nakonec také sebe sama proměňuje.

Jakým způsobem chtěl Masaryk čelit problému malého národa? Jakým způsobem chtěl Masaryk uniknout z pasti, kterou si obrozenečtí intelektuálové, tváří tvář hluboké a plodné německé kultuře a politické vitalitě mnohem většího německého národa kladli ve své době ^[4] již téměř sto let? Jaká byla odpověď TGM na stále se vracející *Naše dvě otázky*^[5] Gordona Schauera po tom, „co je úkolem našeho národa? Stojí skutečně naše národní existence za tu námahu, je její kulturní hodnota tak ohromná?“ Jaká byla cesta TGM z této pasti, která tíží české intelektuály od těch dob: Mělo a má celé toto křisení českého národa smysl?

TGM tento smysl jednoznačně našel v pro něj tak typické kombinaci mystiky, racionalismu a herdrovské filosofie, který se za války přetavil v nacionalistický program. Nebyl by to však TGM, aby jeho program neměl vyššího poslání: „*Je nutno mít program... Je nutno pochopit, že každý národ má svůj úkol a že i my máme svůj úkol*“.^[6]

Při všem respektu k Masarykovi, bych se ve své práci rád zaměřil především na kritiku Masarykova nacionalismu a některých argumentačních rozporů, ke kterým ve své politické práci dospěl. Už proto, že Masaryk a jeho nacionalismus je „otcem i porodníkem“ tohoto státu a rozpory v jeho myšlenkách idejemi, které jej v 18. roce zrodily. A tyto ideové rozpory jsou dodnes součástí problému „malého (českého) národa“, které se stále znovu a znovu, byť v průběžně obměňovaných kulisách, v českých dějinách „přehrávají“.

2. Vítězství jazyka a půdy nad principem občanským

2.1. Problém malého národa jako důsledek rozporu velkých a malých dějin

Moderní český národ vznikl v 19. stol. Z hlediska dnešního historického i sociálního nazírání[7] a v příkrém rozporu s názorem doby TGM, nešlo o reálné obrození či obnovení někdejšího středověkého českého národa, ale ve skutečnosti o zcela nový zakladatelský počín.

Tento „zakladatelský počín“ čelil od samého počátku klíčovému problému: Rozdílu mezi velikostí dějin někdejšího „původního“ středověkého českého národa a „malých“ dějin lidu, z kterého byl uhněten český národ moderní. Právě proto byla legitimizační sebeidentifikaci nového národa tak dlouho nesena českým historismem, který se soustavně dovolával někdejších „velkých dějin“ svých předchůdců. Masaryk toto odmítl a proti mýtizaci dějin postavil požadavek realismu. „*Jak těžké však bylo s tím vším (historismem) se rozloučit, ukázal Pekař na Masarykovi samém, který realismus sice proklamoval a organizoval a který prosazoval boj proti falešným Rukopisům, ale obnovením dějinné koncepce Palackého sám vytvářel nový mýtus...*“ [8], když (po vzoru Palackého) za středobod naší historie (vzhledem pro svůj přínos světové humanitě) prohlásil husitství a české bratrství (sic!).

„...rozdíl mezi velikostí a malostí dějin byl modernímu češtví trnem v oku a tak vznikla snaha přesvědčit sebe sama, že propast mezi velikostí a malostí není tak velká. Tato tendence může mít svou dobrou stránku, vede-li k uznání nutnosti hledat úlohu, pro kterou bychom se obětovali... Cítit se jako legitimní nebo dokonce jako jediní legitimní dědicové bývalé velikosti nestačí. To vyžaduje důkazy a ty mohou být dány jedině činem.“ [9] Jakým?

V revoluci roku 1848 se čeští intelektuálové rozhodli, že nejlépe zajistí svá národní práva tím, že dynastii přesvědčí, aby hledala svou spásu v opření o „své“ rakouské Slované, kteří tak zároveň uniknou „svírajícím čelistem“ německého Bundu. Tak se zrodil konsensuální austroslavismus Palackého, který české myšlení držel v zajetí až do jeho smrti a de facto až do roku 1918. Naproti tomu Maďaři zvolili roku 1848 odvahu k „činu“ a svojí radikální revolucí a následným dvacetiletým tlakem dosáhli obnovení Uherského státu, svobod a uznání světové liberální veřejnosti – tedy přesně všeho toho, o co šlo i české politické reprezentaci. Masarykovo rozhodnutí, z roku 1914 odejít do emigrace a zahájit boj za samostatný stát byl de facto prvním českým pokusem o rozhodný „čin“ ve vlastní národní věci od okamžiku, kdy „bratři Fryčové“ složili na Pražských barikádách své zbraně (1848).

2.2. Speciální situace Střední Evropy

Proces vytváření národů neprobíhal všude v Evropě stejně. Zatímco na evropském západě předešel vznik „moderních“ států vlastnímu procesu vzniku „moderních“ národů tak, že národy se staly důsledkem historického vývoje svých států (když státní hranice přibližně odpovídaly hranicím etnickým), či dokonce přímo jejich výtvorem (proces vytvoření francouzského národa za Velké francouzské revoluce), pak ve středo-východní Evropě (a obzvláště v Rakousku) byla situace zcela jiná. I zde, jako v celé Evropě, masy vykořeněného, do měst přesídleného venkovského obyvatelstva směřovaly k nacionalismu jako novému zdroji své sebeidentifikace. Jenomže, zatímco na západě proces sebeidentifikace národa se státem vedl k pojetí národa na občanském principu (jsem Francouz, protože jsem občan Francie), pak podunajská monarchie byla amalgámem historických území a mozaikou národností, sesbíraných ad-hoc v končícím středověku habsburským domem.

Rakousku se nepodařilo stvořit žádný tavicí kotel jednotné rakouské identity. Jeho národy zde svoji národní identitu, namísto od státu, od jeho symbolů a institucí, začaly odvozovat od faktorů spojených s „obyčejným lidem“, coby nositelem čistých etnických znaků, jako jsou lidové obyčeje, lidová kultura a jazyk. Padl tak pro ně občanský princip jako konstitutivní národní znak v západní Evropě a začaly se sebeidentifikovat na jiné bázi: Na herdovské bázi „jazyka, krve a půdy“. To byl ovšem ve spletité etnicitě Střední Evropy značný problém. Národy začaly chápat svoji etnicitu jako cosi původního a přirozeného, co je ale na jedné straně potlačováno „umělými státy“ a „konkurencí“ všudypřítomných sousedů a na druhé straně není dotvořeno (chybí jí stát) a je třeba to (pro její novost a slabost) stále zdůvodňovat sobě samým i navenek. Z tohoto napětí se postupně vyvinul typický středoevropský nacionalismus: Ten je charakterizovatelný existenciálním strachem o vlastní pospolitost, negativním vztahem ke svému okolí a malým sebevědomím, které se často maskuje siláckými činy a gesty.

2.3. Masarykova koncepce národa

V českém národě nebyl proces k sebeidentifikaci, založené na bázi jazyka a půdy přímočarý. „Když Kollár mluvil o lásce k vlasti, nemyslel na vlast ve smyslu půdy. Hledal vlast v národnosti, ne v půdě.“^[10] Ale Kollár ji hledal především ve vzniku velkého Slovanského národa – de facto na půdorysu jednonárodnostního slovanského státu, s nímž by se, na rozdíl od mnohonárodnostního Rakouska, mohl ztotožnit právě na občanském principu. Ale tato idea jednotného všeslovanského státu se v průběhu 19. stol stávala stále více efemélní, až „Havlíček napsal: Já nejsem Slovan, já jsem Čech“.^{[11] [12]} A na této pozici již pevně zůstává i myšlenka TGM. „Ne že bychom nebyli Slované, ale Havlíček chtěl, abychom byli napřed pořádní Čechové a pak teprv Slované.“^[13]

A protože TGM, na rozdíl od Havlíčka^[14] a Palackého^[15], odmítal sebeidentifikaci českého národa s rakouským státem – „dnes se nám již rozumí samo sebou, že se lidstvo dělí přirozeně na jednotlivé národy a že státy, jako například Rakousko, jsou celky vzniklé uměle“^[16] – nezbývalo Masarykovi jiného východiska, než aby i v jeho podání se český národ založil, coby na sebeidentifikačních znacích, nikoliv na občanském principu, ale na principu „jazyka, krve a půdy“. „Při lásce k vlasti, myslelo se dříve více na půdu... Půda je ale jenom jeden prvek při pojmu vlasti a národa. Druhým je jazyk...“^[17] Masaryk tak nevyhnutelně přistoupil na středoevropskou definici národa, která po roce 1918^[18] bude nakonec kořenem nemožnosti dosáhnout shody s historicky „druhým“ českým konstitutivním národem - s českými Němci.

Masaryk sám si přitom byl zásadního rozdílu mezi konstituencí národa na bázi občanské resp. bázi jazyka a půdy, tedy na rozdílném chápání národa v západoevropské a středoevropské verzi - dobře vědom. „Národ politicky samostatný nemá jistě příčiny přemýšlet o zachování jazyka. Národ takový cítí se národem více politicky než jazykově, např. Angličané. Národnost pro něho znamená politiku vnitřní i vnější a starosti hospodářské i sociální. My Čechové však cítíme politicky méně...“^[19]

Je jistě snadné dnes Masaryka kritizovat za toto „úzké“ pojetí národa, které se tak zásadně odlišovalo od pojetí českého národa středověkého. Tedy od pojetí národa jako jednoho celku, o dvou kmenech (Čechů a Němců), který se konstituoval právě na státním (občanském) principu. Historické rakouské souvislosti 19. stol však byly takové, že posledním, této koncepci věrným, ryze českým intelektuálem, zůstává Bolzano, který umírá roku 1848. Snad i

proto, že v národní koncepci, založené na „jazyku, krvi a půdě“, která nakonec ve střední Evropě zvítězí, by ani neměl šanci Čechem býti[20].

3. Masarykův problém malého národa

3.1. Fenomén Masaryk

Masaryk neměl zdaleka před světovou válkou, v české společnosti, ono suverénní postavení, které nabyl poté co se stal vůdčí postavou českého zahraničního odboje a prezidentem „zakladatelem“ nového státu. Masaryk byl před válkou považován za sice zajímavý, nicméně pouze okrajový jev, za jakéhosi znepokojujícího podivína - enfiént terrible české politiky. A i jeho realistická strana[21] byla v politickém spektru pouze okrajovým jevem, s jediným poslaneckým mandátem.[22]

Klíčovým okamžikem změny postavení TGM se tak stal až odchod do emigrace, v roce 1914 a jeho boj za samostatný stát. Okamžik, kdy Masaryk vykročí z prokletého (a latentního) stínu malosti české politiky, pasivně *očekávající osvobození* (jako v té době Kramář) a nastolí aktivní program „*osvobodit se*“. Nicméně je třeba mít stále na paměti, že Masaryk nevyjel z domova, k zorganizování českého zahraničního odboje, s žádným, byť i třeba omezeným mandátem. Ba dokonce, že v této věci neproběhla v českém prostředí ani žádná relevantní diskuze. Naopak, nejpozději od léta 1915, obdobně jako o 23 let později po „*Mnichovu*“[23], začala masová proměna pasivního vyčkávání české společnosti a její politické reprezentace (Šmeral, Švehla) směrem k loajální pro-rakouské aktivitě, pod heslem „*Národ musí jít s Němci, nikoliv proti nim.*“[24]

Často se až do omrzení opakuje, že „sám lid“ si 28. října proklamoval svou republiku, avšak: „*Masy*“ lidí jsou sice důležité pro pohyb a určité směřování v dějinách, jenže je to program, co masy vytváří, a to co je stmeluje a orientuje je silná nebo ještě lépe charismatická osobnost. A takovou Masaryk bezesporu byl. Význam osobnosti v dějinách je na Masarykově případě zvláště viditelný, protože program na jakékoliv aktivní vymanění se z rakouského „*žaláře národů*“, v Čechách, na počátku války před odchodem TGM do emigrace, žádný nebyl. A ač mohl doma počítat jen s podporou malé (a de facto marginální) Mafie, kde měl navíc ještě hlavní slovo Kramář – přesto Masaryk, v otázce svého boje za národní samostatnost cítil vysokou legitimitu. Ta však nebyla z tohoto světa: „*...lze rozeznat s Maxem Weberem dvojí druh náboženskosti: Náboženskost, při níž se subjekt cítí nádobou Boží, a při níž se cítí nástrojem Boží vůle. Masaryk rozhodně patří do této druhé kategorie.*“[25]

Co do otázky národní nezávislosti, dospěl již roku 1905 Masaryk k názoru „*...že můžeme být politicky samostatni.*“[26] Jako taktiku pro naplnění tohoto cíle odmítl násilí i když to bylo v jeho klíčovém příkladu maďarské revoluce roku 1848 klíčové, a zvolil již tehdy politickou, nacionální propagandu: „*Němci užívají násilí, ale to neznamena, abychom ho užívali také my. Máme se bránit, ale před celým světem, na tribuně světové. Proč Maďaři učili svou věc otázkou světa? Nejen že udělali revoluci, ale šířili mínění, že jsou pro svobodu. Proč český národ toho nedovede, aby o něm svět věděl?... Česká otázka je otázka celého světa, nejen nás.*“[27] K definitivnímu rozchodu s monarchií ho však přivedlo teprve přesvědčení, že v případě vítězství Centrálních mocností stane se tvrdá nadvláda Němců nejen v Rakousku, ale i v celé Střední Evropě, neodvratnou. A že nastolení tohoto Pax Germanica, je pro český národ nejen politickou, ale především existenční hrozbou.

A této hrozbě Masaryk čelí pro něj tak typickým způsobem – vybočuje z řady a nabourává tradiční rámec české politiky, jež se doposud pohybovala jen mezi Rakouskem, Německem a Ruskem.

Je-li Masarykův odchod do emigrace nastoupením cesty za národní samostatností – pak klíčovým okamžikem, kdy Masaryk právě ve výše uvedeném smyslu z České otázky učinil otázku světovou, byla přednáška *Problém malých národů v nynější evropské krizi*, přednesená na Kings College v Londýně, pod záštitou britského ministerského předsedy, v říjnu 1915. Tehdy, v okamžiku porážky a obsazení Srbska, katastrofálního ústupu Rusů v Polsku a vyčerpávajícího „mlýnku na maso“ zákopových bojů západní fronty, hledaly dohodové vlády ideovou náplň pro ospravedlnění vedení další, stále nepopulárnější války proti Německu. A právě Masaryk jim takovou nosnou tezi nabídl: „*Válka nebyla toliko otázkou moci, vojenství a politiky, nýbrž také otázkou mravní.*“ [28] „...vůbec vynikal pozitivní úkol války, úkol rekonstrukční: Nešlo toliko o obranu proti Centrálním Mocnostem, nešlo jen o jejich zdolání – válka měla být počátkem veliké rekonstrukce Střední a Východní Evropy a Evropy celé.“ [29] Podle TGM nešlo ve válce jen o úzce mocenský střet, ale o boj moderních občanských demokracií Západu s teokratickým, absolutistickým a militaristickým, pangermánským imperialismem.

V uvedené přednášce Masaryk odmítl Palackého představu Mitteleuropu jako prostoru mezi Německem a Ruskem, kde není pro malé národy místo. Právě naopak: Malé národy sídlící na tomto širokém prostoru a které byly doposud podrobeny vlivu Německa, Rakouska, Turecka či Ruska, se mají po vytvoření svobodného polského, českého a srbochorvatského státu, stát „*jediným prostředkem k zadržení tlaku Pruska na východ*“. „*Má-li mít nynější hrozná válka nějaký smysl, může to být jen osvobození malých národů, ohrožených nenasytnou výbojností Německa.*“ Program německého „herrenvolku“ (*Drang nach Osten*), stejně tak jako „*pěstní právo a prusko-německý militarismus*“ [30] bylo, dle TGM, třeba odmítnout. Masarykovým válečným *Carthaginem esse delendam* se stalo: „*Nestačí, aby jen Rakousko padlo, musí dojít ke „zkrušení Berlína*“.“ [31]

Na druhou stranu TGM odmítl i obavu západních mocností z nestability v budoucnu rozdrobené střední Evropy: „*Rozčlenění Rakousko-Uherska vyplývalo jako hlavní úkol světové války. A konečně jsem podal, myslím, dost pádné argumenty proti strachu z tzv. balkanizace Evropy a přesvědčil, že malí národové mají právo a možnost samostatného vývoje kulturního i státního.*“ [32]

Masaryk tehdy vyslovil i svůj názor na dialektiku dějin, které měly být charakterizovány neustálým vytvářením a též neustálým rozkladem: „*centralistické tendence vždy nacházely protiváhu v úsilí po autonomii a federalismu*“. „*Dějiny v tom smyslu, jak se jich dovolávají ultragermanisté, se obracejí proti nim, protože přirozeným výrazem života společnosti jsou svobodné národy, zbavené jakéhokoli útlaku a jařma. Neboť podstatou je demokratický národ, vnitřně se vyvíjející a spravující se sám.*“ Je jen škoda, že tyto pasáže, tehdy tak vděčně přijímané jako součást boje proti Rakousku, byly později při budování Československa opomenuty.

Budiž bez nadsázky poznamenáno, že Masaryk se stal myšlenkami pronesenými na uvedené přednášce, spolu s memorandy, jež zasílal vedoucím státníkům Dohody, jedním z tvůrců širšího ideového racionálně zdůvodněného programu Dohody, pro vedení světové války.

Masarykův požadavek zásadního odmítnutí představ střední Evropy jako prostoru s německou hegemonií (za habsburské pomoci), se stal posléze, spolu s úspěchem legionářské anabáze, klíčem k otevření prostoru pro uplatnění českého nároku na samostatný stát – a k Masarykovu slavnému návratu z emigrace zpět do Čech.

Zde ovšem, po svém návratu, přednáší 22. prosince 1918 své poselství pro Revoluční národní shromáždění ve vysloveně nacionalistickém, protiněmeckém duchu: „*My jsme vytvořili náš stát; tím se určuje státoprávní postavení našich Němců, kteří původně do země přišli jako emigranti a kolonisté.*“ „*Máme plné právo na bohatství našeho území, nezbytného pro průmysl náš i Němců mezi námi. My nechceme a nemůžeme obětovat naše značné menšiny (české) v takzvaném německém území. My jsme také přesvědčeni, že hospodářský prospěch odkazuje naše německé krajany k nám. Závisí na nich, aby se k nám postavili správně. Přeji si upřímně, abychom se co nejdříve dohodli...*“ [33] Tak zrodila se s definitivní platností rozpolcenost názorů Masaryka filosofa a činů Masaryka politika. Neboli, bez nadsázky, mnohotvárný a mnohoznačný Masarykův fenomén.

3.2. Nic než národ

Vznik moderního českého národa, ke kterému došlo v průběhu 19. stol. [34], osciloval postupně okolo tří variant národní ideologie:

3.2.1. Slovanství

Pro první fázi českého národního obrození byla příznačná ideologie slovanství. Nejzřetelněji ji zformulovali Kollár, Šafařík a konečně Palacký. „*Slovanství znamenalo nejprve v rámci Rakouska: Nejsme zde malí, vždyť přeci tvoříme většinu obyvatelstva. A mimo Rakousko: Jsme velcí, existuje obrovská slovanská říše, která dnes hraje v Evropě rozhodující roli a v budoucnu by měla hrát ještě větší.*“ [35] Navíc, původní slovanská společnost, před tím než byla údajně zničena „germánským“ feudalismem, měla být bytostně demokratická. Její idealizovaný popis pak nejlépe zachycují „Hankovy“ falešné rukopisy či Palackého Dějiny národu českého. Česká národní ideologie vybudovaná okolo této demokratické všeslovanské teze správně odhadla další vývoj evropského progresivního myšlení – který již v 19. stol ostře směřoval k demokratickým hodnotám a vytvořila z údajné slovanské pre-demokracie úhelný kámen své argumentace. Čeští panslávové pak pevně stáli na tom, že to, čeho se evropský Západ v posledních stoletích tak těžce a pracně dobírá, je „Slovanům“ (a tedy také právě Čechům) odpradáвна vlastní. A právě proto, že to budou Slované (a tedy jejich nejuvědomělejší „český“ předvoj), který opět Evropě i celé světové kultuře, ne nepodoben trpícím Prométheu, přinese toužebně očekávaný plamen demokracie a svobody. Právě proto si „*Kollár představoval, že němečtí a románští národové již dohospodařili kulturně a že nyní nastává již nové období slovanské.*“ [36]

Ideologie slovanství byla v prvé řadě založena na obrovské sebeidealizaci. A byla tak „sytým“ produktem opravdového komplexu malého národa. Komplexu daného jeho slabostí, kvůli níž si netroufá stát na vlastních nohách a raději se hlásí k velkému, přesahujícímu celku. Právě proto idea „*slovanské vzájemnosti vznikla na malém a slabém Slovensku*“ [37] a nikoliv v mocném Rusku. Právě slabost a nikoliv snaha po expanzi vedla malé západoslovanské národy ke Slovanstvu. Či alespoň k mohutnému ruskému dubisku na východě. „*Rusko však nikdy neschvalovalo péči o osud Slovanů západních. Hroznou byla chyba Alexandra I. s připojením Polska. Čechy šli také vždy cestou Rusku vzdálenou. (V případě péče o osud Slovanů) jižních byl (Rusku) odměnou za starosti a oběti buď nevděk, jako v Bulharsku nebo*

zapletení do války (pro Rusko) nijak nutné, jako kvůli Srbsku. “[38] Panslovanská orientace, především kvůli nezájmu Ruské říše, nikoliv samotných Čechů[39], tak soustavně slábla a stávala se stále více součástí lidového folklóru, očekávajícího „pití kozáckých koní ve Vltavě“. Bylo velkou zásluhou nové politické generace osmdesátých let 19. sol., a především zásluhou Masarykovou, že prokázala prázdnotu a falešnost všeslovanské ideologie a předložila jinou národní ideologii. Sám TGM při tom chápal slovanství jen jako přechodový, vývojový stupeň, na cestě ke konečnému národnímu uvědomění. „*Od člověčenstva a humanity postupovalo národní vědomí k slovanství a naposledy k češství...*“ [40] Odvolával se v tomto i na Palackého: „*kdybychom museli přestat býti Čechy, bude nám dosti lhostejné, staneme-li se Němci, Vlachy, Maďary nebo Rusy.*“ [41] A postoj TGM k panslovanství, a především k rusofilství, v které se Slovanství zvrhlo poté, co ztratilo poslední víru v možnost zrovnoprávnění Slovanů v rámci Rakouska (po roce 1867)[42] byl též více než jasný: „*Rusko nás chránit nebude. Ono má smyslu pro balkánské Slovaný. Ti jsou pravoslavní, s Ruskem mají dávno styky... Z této strany nemůžeme na Rusko spoléhati. Nemůžeme vůbec očekávati úspěchů od zahraničních zápletek. To je fantastika.*“ [43]

Přesto však ideologie Slovanství nezmizela zcela z českého intelektuálního orbitu. Provolání ke Slovanům na třetím všeslovanském sjezdu v Moskvě, v září 1941 (Wehrmacht stál tehdy u Vjazmy, pouhých sto kilometrů od jejích bran) podepsal za Čechy nejen Zdeněk Nejedlý, ale i generál Heliodor Píka[44]. Nadevšechny ční „nepoučitelný“ pansláv Karel Kramář. Dokonce i Edvard Beneš se všeslovanské ideje s plnou hrdla dovolával, oslněn vítězstvími Sovětů nad Třetí říší, ještě v roce 1944: „*Slovanské společenství mohlo být v minulosti vždycky jen revolučním společenstvím proti tyraniím a reakcím všem... Všechny slovanské národy jsou ve své povaze velmi demokratické... více nežli všechny ostatní národy evropské... Druhá světová válka může všechny slovanské problémy zjednodušit a přiblížit je nečekaně blízko k svému vyřešení.*“ [45] V tomto se Beneš nemýlil: S koncem války a vznikem sovětského, de facto „slovanského“ bloku[46] a jeho praxí[47], vyhořely zbytky panslovanské vize až do dna. Slovanství se tak definitivně usadilo v muzeálních regálech české historie – bezesporu hned vedle austroslavismu, který byl jeho pokrevným „slovanským“ příbuzným.

Věk národních států dorazil do Střední Evropy: „*Velké, národnostně smíšené říše jsou skoro synonymem s autokracií... Státy musí být znárodněny.*“ [48]

3.2.2. Idea humanitní

Již v *České otázce* si položil TGM klíčovou otázku: „*Jak se udrží národ malý?*“ [49] Ve svém *Problému malého národa* načrtl Masaryk zcela nový druh národní ideologie, který odmítl předchozí, romantická pojetí. Tato nová Masarykova ideologie se neodvozovala z minulé slávy národa (i když poukaz k husitské reformaci byl její pevnou součástí). Neodvozovala se ani z výzev budoucnosti či z národní oběti, jako u našich sousedů, kteří zachránili evropskou civilizaci před Turkem (Maďaři) nebo moskalskými Rusy (Poláci). Ba ani nebyla, jak je v Evropě (na východ od Rýna) zvykem, dána „úkolem“ samé prozřetelnosti vůči světu a jeho civilizaci (Němci a Rusové). Masaryk vztyčil českou národní ideu jako nikoliv sebeidealizační, přesto však ryze idealistickou. A především pak jako ryze soukromou. „*My národnost pojímáme humanitně. Nám musí být národnost otázkou svědomí. Jak praví Havlíček: Napřed buď každý našinec sám příčinnivý, vzdělaný, čestný člověk a pak teprv vlastenec. Napřed být čestným člověkem, to je národnost – to je vlastenectví.*“ [50] Masarykova národní idea se tak stává nesmírně náročnou, co do rozsahu nároků, které klade na svého nositele: „*Nevěřím ve svatost národa, kde mohou být jednotlivci lumpý. Otázka cti národa je otázka cti každého jednotlivce.*“ [51]

Masarykovo soukromé pojetí české národní ideje, jako osobního postoje každého člena národa a jeho morální zodpovědnosti i za všechny ostatní soukmenovce, je tak více než věrným odrazem i Masarykova soukromého a navýsost osobitého přístupu ke křesťanské víře, ke kterému v průběhu svého života dospěl. Podle TGM jen jako příslušník národa, který sám na sebe klade vysoké požadavky „humanitní“, může člověk v životě dosáhnout „... čistého člověčství, mravního ideálu člověka.“ [52] A ten je pro Masaryka nejvyšším cílem lidského usilování: *Účelem lidstva je dosažení pravé lidskosti a humanity, jež se jeví ve vzdělanosti a v mravnosti*“. [53]

Proč však člověk nemůže dosáhnout tohoto cíle jen jako soukromá osoba? Proč Masaryk trvá na nutnosti příslušnosti k národu, coby na nezbytné nutnosti pro naplnění ideálu „člověčenství“? Vždyť i Masaryk sám, ač původně římský katolík, opustil církev a vyhnul se vstupu i do všech jejích reformovaných modifikací, aby zůstal před „tváří Boží státi sám“. Bohužel, uspokojivou odpověď od něj nemáme. Masaryk pouze zdůrazňuje, že *„človečenstvo samo pro sebe není nic, (klíčoví) jsou jednotliví národové*“. [54] Kosmopolitism odmítá jako pouze zdroj panování jednoho národa [55] nad druhým, ale individualism ve smyslu skutečného kosmopolitismu je pro něj neznámý pojem. Masaryk tak zůstává nadále na platformě „jazyka, krve a půdy“, kterou neumí a snad ani nechce opustit.

3.2.3. Čechoslovakismus

Slovanství, či lépe řečeno panslovanství, bylo mladším bratrem jiného fenoménu – pangermanismu. [56] Bylo-li podle Františka Palackého českým národním údělem po tisíc let stýkání a potýkání se s Němci – pak německým údělem bylo potýkání se se skutečností, že bylo vždy více Němců, než jich kdy zahrnul kterýkoliv německý stát. Když roku 1870 vznikl německý „všenárodní“ stát, bylo třeba rozlišovat mezi „velkoněmeckým“ etnikem a „maloněmeckou“ státní národností. Již před nacisty toto odmítli pangermanisté. Vytvořili mytologii jednotného, německého lidu spojeného jazykem, krví a půdou a nárokovali pro něj životní prostor všude tam, kam kdy vstoupila německá noha. [57] Dějiny, které kvůli tomuto uvedli do pohybu, jejich cíl nakonec splnily. I když v minimální variantě, kdy Německo, kde se po druhé světové válce „konečně“ shromáždili „všichni“ Němci, začíná pouhých 150 km východně od Berlína. Je ironií dějin, že český národní osud je v tomto svém odvěkém rivalovi více než podobný.

Masaryk kdysi přišel do Prahy s představou česko-německého smíru. Masarykova obrazoborecká, rukopisná aféra, měla i svoji klíčovou politickou dimenzi, kterou bylo zbourání českých nacionálních legend a z nich pramenících předsudků vůči Němcům. [58] Ještě na přelomu století byl TGM přesvědčen o škodlivosti šovinismu a důrazně se proti němu ohrazoval (1905): *„Šovinism se mstí politicky. Vidíme to na Francii roku 1870 a vidíme to dnes na Rusku. Nebylo šovinističtějšího národa než Rusové, proto se nesmělo nic kritizovat. Teď je smějí kritizovat Japonci.*“ [59] Ale již v té chvíli i v Masarykovi jedním dechem velkočeský šovinismus počínal mocně klíčit: *„Jen považme, jak v našem vědomí jsou rozděleny Čechy, Morava i Slezsko a dokonce i Slovensko. Dva miliony Čechů je v uherském království!...nevzdáme se přece jedné třetiny svého národa. Pokud se nám může ztratit jedna duše, není to v pořádku. A tu běží o dva miliony duší, které jsou nám cizí. ...Musíme ještě více sloučit jednotlivé kmeny a síly než doposud.*“ [60] A právě zde, v těchto větech leží Masarykův hluboký vnitřní rozpor. Na jedné straně Masaryk se svou humanitní, přísně individuální, morální ideou českého národa – a na straně druhé Masaryk jako nacionalista typicky střeoevropského střihu, **shromažďující do jedné všechny „duše“ stejného jazyka a krve – na historické půdě.**

A tato dvojaká tvář Masarykova myšlení, jako by předznamenávala i povahu Československého státu vzniklého po roce 1918, který je bezesporu jeho dítětem. Ano, Masaryk opakovaně prohlašuje, že „*Láska k národu vlastnímu nemusí a nemá znamenat nenávisť k národu jinému.*“ [61] Anebo, že „*Nacionalismus ohrožuje nás více, než se domníváme. Díváme se na naše národní žití příliš negativně - pokládáme za svůj historický cíl věčný antagonismus proti Němcům a nedovedeme náležitě pochopit a cenit své poslání vlastní, pozitivní...*“ [62] Ale tam, kde se zároveň sčítají všechny duše národa do jedné – tam odtud vede přímá souvislost k nedodrženým pittsburským dohodám se Slováky [63], které později TGM účelově bagatelizoval (ve Světové revoluci) tak, „*že šlo o dohodu a nikoliv o smlouvu*“ [64] a proto: „*O teritoriální autonomii nemůže se a nebude jednat.*“ [65]. Ale vede odtud i přímá souvislost k ozbrojené „rekonkvistě“ a nikoliv získání českého pohraničí v roce 1919 [66]. A dále k absolutisticky vzniklé [67] československé ústavě z 29. února 1920. A v té se již výslovně hovoří o *československém národě a československém jazyku* – kteréžto byly ostatními národnostmi ČSR (a především samotnými Slováky a hlavně Němci) vydávány za důkaz por primu českého šovinismu.

V rozporu s tím, co její prvorepublikoví tvůrci tvrdili, Československá ústava se v preambuli totiž zásadně lišila od ústavy americké: Ta začíná slovy: *My, lid Spojených států...* Ta naše počínala slovy: *My, národ Československý...* A okamžikem jejího přijetí bylo 40 % nečeskoslovenského obyvatelstva (Němců, Maďarů, Poláků a Rusínů) poníženo, resp. státotvorně vyloučeno. Byl to Masaryk, „*jehož slova se stala základem národnostního zákonodárství (ČSR)*“ [68]. Dle Masaryka však bylo jen demokratické, že si „*většina odhlasovala vlastnictví státu.*“ [69] A to dokonce „*většina*“, která de facto byla jen českou „*menšinou*“. Demokracie má být ke všem spravedlivá – zde však šlo jen o spravedlnost vítězů... *Vae victis!*

Jistě, československý národ a československý jazyk byly účelovým konstruktem „...majícím vůbec zajistit vznik československého státu. Idea, že se mnohonárodnostní státy neosvědčily a že je třeba budovat státy národní, totiž vyžadovala, aby dohodovým mocnostem byli Češi a Slováci prezentováni jako jeden národ“ [70]. Kde je pak ovšem **Masarykův morální imperativ na život v pravdě a na pravdivou politiku?** „*Je to skutečně nutné, aby malý národ, aby člověk v poměrech malého národa pomáhal si intrikou? Má lež v různých svých podobách stát se přímo národní zbraní? Je machiavelismus ... nezbytná zbraň potlačených, malých a slabých? Není...pozor aby had v nás nezadával holubici.*“ [71]

Masarykův žák, který se k jeho odkazu vždy věrně hlásil, Emanuel Rádl, správně řekl, že „*Národnostní princip, kterým se bojuje proti Německu, stane se (jednou) zbraní v rukou německých. Zbraní proti Československu, které má čtvrtinu obyvatelstva německého...*“ [72] A tak nutně dojde k dalšímu kolu „*války Čechů s Němci*“, která vyvrcholí tragédií okupace a definitivním „*vyrovnáním*“ účtů, v tom horkém létě roku 1946... [73]

Rádl, ještě ve 20. letech, tedy v době ještě plné Masarykovi intelektuální svěžesti, modifikoval původní, „úzkou“ čechoslovakistickou koncepci „mistra“ tak, že pro přežití Československa je klíčové především **vytvoření jednotného politického národa**, v němž se spojí v jeden politický celek Češi, Slováci, čeští Němci a Maďaři ze Slovenska. Politický celek, který „*provede odluku národností od státu tak, jako se žádá odluka církve od státu.*“ [74] Rádl viděl jasně, že státu v tak obtížném postavení, jako bylo Československo, dospěje budoucnosti jen „...*pokud bychom byli ochotni obětovat tradiční jazykový nacionalismus principiálně demokratickému pojetí. Mohlo (by) vzniknout „druhé Švýcarsko...Podporovat takový stát by se vyplatilo všem občanům bez rozdílu.*“ [75] Druhé

Švýcarsko založené jako nikoliv národní stát (imaginární většiny Čechoslováků), ale tak, jak bylo před válkou přislíbeno: **Na kantonálním (spolkovém, autonomním) základě**. Na základě, který by umožnil všem národům státu občanskou identifikaci s ním – bez ohledu na jazyky, které by je i nadále dělily. Přitom toto byla koncepce, kterou ještě za Rakouska zastával sám TGM: „*Smír mezi námi a Němci, smír trvalý není možný na programě ...nacionalismu...Kdo v jazyku vidí modlu, ten ve jménu té své modly bude ubíjet ty, kteří mají modlu jinou. Smír mezi námi možný je, pokud vezmeme za princip...spravedlnost.*“ [76] Proto TGM v Českých zemích, v rámci Předlitavska navrhoval vytvoření autonomních krajů podle převládajícího jazyka, zavedení tří úředních jazyků (češtiny, němčiny a polštiny), povinné dvojjazyčné vyřizování úřední korespondence atd. Toť „mladý“, ještě rakouský Masaryk!

Bohužel, později Masaryk i budoucí československá politická reprezentace tuto **nikoliv možnost, ale nutnost**, úmyslně ne opomněla – ale odmítla! „*Rozhodující místa však nepodnikala nic, aby včas učinila přítrž malicherné nacionální politice, poručníkování ostatních národností, usídlování Čechů jako státních úředníků, četníků atd. v převážně německých oblastech – krátce pokračování boje o každou píď půdy, jemuž jsme byli zvyklí od dob Rakouska.*“ [77]

Masarykova argumentace, v otázce území českého (československého) státu, byla založena na kombinaci historického a zároveň přirozeného práva. Přirozené právo, tedy právo na území obývané konkrétním národem, se v národnostně smíšeném prostoru Čech nevztahovalo na „celé“ historické české území, a proto se v Čechách Masaryk opřel o historické právo, co by o zdroj argumentace ve prospěch maximálních českých „územních zisků“. „*Vycházel jsem z historického státního práva Českých Zemí, podle něhož nám patřila úplná restituce našeho státu. Někdy jsem i dovozoval, že náš stát de jure ještě existuje.*“ [78] Avšak v případě Slovenska, kde žádná právně-historická tradice neexistovala, Masaryk účelově zvolil argumentaci přirozeněprávní, čímž zcela pominul historické nároky Uherského státu ve prospěch slovenské (československé) menšiny a jejího přirozeného práva na sebeurčení: „*Můj politický program byl sloučením českých tužeb (sic!), jak byly formulovány programem státoprávním, historickým a přirozenoprávním. Myslil jsem stále na připojení Slovenska...*“ [79] „...já sám, odcházející z Prahy, měl jsem pevný úmysl pracovat pro získání Slovenska. Byl jsem vždy pro právo přirozené vedle historického...“ [80] Rozpor mezi Masarykovou argumentační praxí ve věci kombinování přirozeného a historického práva tak není možné hodnotit jinak, než jako vysloveně oportunistickou a účelovou.

Masaryk nechtěl vidět, že to, co sám kdysi upíral německému národu v předlitavském Rakousku (vládu co do počtu největší národnostní složky Rakouska – Němců) s poukazem na to, že „...právo nezávisí na čísle“ [81], v případě Československa obhájí úplně ze stejných principů, proti kterým dříve protestoval. Jestliže v Rakousku se TGM dovolával „*rovnoprávnosti všech národů.*“ přičemž pouze „...*federalistická ústava (by) dala Rakousku raison d'être*“ [82], kam se poděla rovnoprávnost národů v ČSR po roce 1918? Kam se poděly Masarykovy názory na sebeurčení národnostních menšin ještě z roku 1917? [83] Anebo šlo jen o účelový klacek „vítěze války“ proti poraženému? Jenomže celé dějiny učí, že včerejší poražení bývají zítřejší vítězové...

Tato neomluvitelná účelovost pak obzvláště vyniká, pokud si uvědomíme, že Masaryk se vyjadřoval pro jasnou prioritu práva přirozeného před historickým. A to opakovaně. (Dokonce formou brožury s názvem *Právo historické a přirozené*) [84], přičemž jako argument používal poukaz právě na „...*existenci stejných práv Němců, kteří žili společně s Čechy v historických hranicích českých zemí.*“ [85] Masaryk zapomněl na to, že „*nic se účelu vlád nezdá tak*

protivit jako nepřirozené zvětšování států, divoké směšování ...národů pod jedno žezlo... a že se všechny umělé útvary státní jako hlina rozpadnou...“ [86]

Masarykův český nacionalismus je cudně a soustavně přecházen s poukazem na jeho „před-politické“ období. S poukazem na jeho opakovanou kritiku Palackého konceptu stýkání se, ale spíše permanentního potýkání se s Němci (kterou ovšem za války přijal zcela za svou) či na jeho deklarace v „úcelovém politickém pamfletu“ *Nová Evropa*. [87] [88] Masarykův nacionalismus je však ostrou skutečností. Ve svém projevu 18. prosince 1918 k Revolučnímu národnímu shromáždění výslovně řekl: „*Pokud běží o Němce v našich zemích, je náš program znám dávno: Území obývané Němci, je území naše a zůstane naším. My jsme vytvořili náš stát; tím se určuje státoprávní postavení našich Němců, kteří původně do země přišli jako emigranti a kolonisté. Máme plné právo na bohatství našeho území My nechceme a nemůžeme obětovat naše značné menšiny (české) v takzvaném německém území. My jsme také přesvědčeni, že hospodářský prospěch odkazuje naše německé krajany k nám. Závisí na nich, aby se k nám postavili správně.*“ [89] [90] A ještě ostřeji se Masaryk, coby vyhraněný český nacional, vyjadřuje 12. ledna 1919 pro francouzský tisk: „*Naše historické hranice se většinou shodují s našimi hranicemi národnostními. Pouze severní a západní okraj českého obdélníku obývá následkem velkého přistěhovalectví v posledním století (sic!) německá většina ... Ostatně jsem přesvědčen, že velmi rychle dojde k odněmečtění těchto oblastí. (sic!!)*“ [91] Šlo snad jen o politicky úcelové „chlácholení“ dohodových velmocí, určujících v té době hranice budoucího státu anebo reálnému pokusu odněmečtit české Němce zabránila jen situace 19. roku, která vznikající stát přivedla na pokraj občanské války a české nacionály k rozumu? Zapomněl snad TGM na to, že v České otázce si za „*první a hlavní politickou důležitost* (vytkl) *dohodu s Němci, zemi českou s námi od nejstarších dob obývajících*“ [92] ??!!!

Čechoslovakistická ideologie umožnila Čechům za I. republiky (dočasně) úspěšně dokončit mnohaleté úsilí o pozření Slovenska, ale zklamala na celé čáře u českých Němců. (I když u českých Židů byla oproti tomu více než úspěšná.) [93] Ti se v první republice i Masarykovou zásluhou [94], zůstali cítit pouze hosty. Sice s „*právem sedět za stolem...ale nikdy nebyli konec konců naši.*“ [95] Ve vlastním demokratismu a ukryti za čechoslovakistickým štítem, domnívali se Masarykovi Češi nacházet legitimaci k záboru rozsáhlých německých, maďarských a polských území pod záminkou historických hranic. Příslušnost k bytostně demokratickému státnímu útvaru měla být pro tyto národní skupiny zároveň ctí a dostatečnou náhražkou za to, že musí žít mimo své národní státy. Resp. v případě Slováků, že nesmějí vzít správu svých věcí do vlastních rukou. Když posléze Němci splatili Čechům stejnou, úcelově-nacionalistickou konstrukcí a ve jménu tisíciletého účastenství českého království ve Svaté říši národa německého vzali České země pod svou ochranu – nešlo opět o nic jiného, než jen o ohýbání historie podle potřeb vítězů. Tentokrát na jinou stranu. „*Když v národě vedoucí mužové a stavy počínají spoléhat na moc a násilí, lidé ztrácejí zájem poznat myšlení a city svých bližních..., neboť stačí pro všecek styk s nimi státní mechanism, komando, pěst...*“ [96]

Nacionalistické pojetí čechoslovakistické koncepce, co by de facto „velkého“ českého státu, vedlo k tomu, co kdysi dávno před tím Masaryk sám odsoudil na české historii: „*...klesli jsme až téměř do hrobu, zavinili jsme to tím, že ...rovnajíce se nepřátelům více mravní hnilobou než dostatkem moci, apelovali jsme sami k meči a k násilí.*“ [97]

Faktický dopad čechoslovakistické koncepce byl nakonec, v hodině rozhodné zkoušky v září 1938 (ale i v březnu 1939), přesně opačný, než to, co od něho Češi očekávali. Vratkost a nejistota nového státního útvaru se v důsledku čechoslovakismu nezmenšila, ale zvětšila.

V osudné chvíli se vždy všechny anektované národní skupiny obrátily proti Masarykovu státu - a přivodily jeho zkázu. Masarykův malý, sice široko daleko nejlepší možný, občansky demokratický stát byl založen na individuálních právech. Kolektivní práva, jakými jsou i práva národnostní, přiznal jen státotvorným Čechoslovákům – a ostatním je upřel. Masarykem prosazená koncepce státu Čechů a Slováků, demokraticky snášenlivého k minoritám – namísto **státu mnoha národností**, byla chybná. A proto tento Masarykův stát, tento malý „žalář národů“ - selhal. A znovu i když v jiné formě, selhal v roce 1969 (nikoliv 1968!) a pak opět v letech 1990-93.

Teprve tehdy, v roce 1993, se Českoslovakism, jako výraz českého šovinismu, definitivně vyčerpal. Teprve tehdy, když našel český národ všechny své a jenom své „duše“, uvnitř svého nového státu – ostatně jako velmi obdobně národ německý, v hodině svého znovusjednocení, v roce 1990. Ne náhodou podmínkou tohoto smíru bylo v obou případech i opuštění staré ideje národní, coby ideje jazyka, krve a půdy a přechod na ideu venkoncem novou – na ideu národa, coby ideu občanskou. Jen toho Českoslovakistického intermezza nezbyvá než litovat...

4. Problém národa jako problém náboženský

4.1. Namísto Boha člověk, namísto trůnu národ

Význam „Ježíšova učení“, jeho kritika křesťanství a stálý dialog s ním, je pro pochopení Masarykova myšlení klíčovým. Jádrem Masarykovy kritiky zůstávají tři výhrady: Ježíšovo *upřednostnění lásky k Bohu před láskou k lidem*[\[98\]](#), který TGM odmítá. Tento Ježíšův postoj stojí pro Masaryka na počátku cesty, která vede ke klerikalismu a k postavení kněze ve společnosti jako prostředníka mezi Bohem a člověkem, ve funkci čaroděje[\[99\]](#). Zde pro něj leží základ budoucího kněžského aristokratismu a středověké teokracie, proti kterému se TGM rozhodně postaví ve své *Světové revoluci*.

Druhou Masarykovou výhradou vůči křesťanství, která dle něj vedla k deformování společnosti, je akceptace „*vrchnostenské boží milosti*“ a především pak *kompromisu církve se státem*, které zavedl sv. Pavel z Tarsu a *ospravedlnění otroctví sv. Augustinem z Hippo*.[\[100\]](#) Církev se prostřednictvím tohoto nemorálního kompromisu se státem sice stává státotvornou a od Konstantinova císařství univerzální a jedinou závaznou státní ideologií. Církev a stát tak však vytvoří temnou, středověkou mesalianci „trůnu a oltáře“, která je Masarykovi obzvláště protivnou. Masaryk sice uznává, že katolické křesťanství přineslo spiritualizaci světské moci a její podmíněnost. To jsou však dílčí přednosti vzhledem k celkově negativnímu hodnocení středověkého západního, katolického křesťanství. Jeho odmítnutí je tak razantní, že Masaryk v zásadě chápe západní i východní křesťanství jako dvě formy téhož katolického univerzalizmu[\[101\]](#) a dospívá k rozhodnému závěru: "*Katolicismus vůbec představuje nejvyšší formu antického a asijského polyteismu v jeho přechodu k monoteismu.*" [\[102\]](#)

Zásadní obrat v evropském i českém vývoji přináší, podle TGM, až reformace. „*Velikost naší minulosti záleží v reformaci. V bratrství bylo dosaženo vrcholu našeho náboženského vývoje*“.[\[103\]](#) Reformace znamená pro TGM přesun důrazů v pojmání náboženství od vztahu člověk - Bůh ke vztahu člověk – člověk. Přesun od mystiky k mravnosti.[\[104\]](#) Ke slovu se dostávají nové hodnoty: „...*mravní nazírání na svět, střízlivost, racionalismus, podpora pracovitosti a hospodárnosti*“.[\[105\]](#) Reformace se vyznačuje subjektivismem a individualismem, autoritou se stává individuální svědomí. „...*běží o to, mít svůj úsudek, svou individualitu. Nežijme na cizí účet, na cizí svědomí.*“[\[106\]](#) Současně se rozbíhá proces

odcírkevňování: "Nejdříve se odcírkevňuje filosofie a věda, odcírkevňuje se stát a právo, začíná se odcírkevňovat mravnost a poznenáhlu i náboženství."[\[107\]](#)

Celý obrat „k lepšímu“ pak dokončuje osvícenství se svým vystupňovaným racionalismem a kritikem. Na místo teologie nastupuje filosofie náboženství se svojí kritikou církevního učení, církevní morálky, církevní politiky, oficiálního učení, morálky a politiky vůbec. Pro TGM, který je bezesporu dítětem osvícenství, se ze zápasu s teologií rodí kritické, vědecké myšlení. „Protože cit je slepý, musíme citu svítit rozumem.“[\[108\]](#) Věda o člověku a pro člověka.

Jenomže člověk potřebuje nejen milovat, ale také věřit. Autorita má v našem životě místo zrovna tak jako nezaujatá kritika. A náboženství bez Boha, založené na kritickém poznání, lásce k bližnímu a etice, je vlastně nonsens.[\[109\]](#) Masaryk proto povyšuje na nejvyšší místo, na uvolněný trůn, právě lásku k bližnímu, lásku k člověčenstvu. A právě člověčenstvu, co by „idolu“ „nového náboženství“ hodlá TGM „sloužit“ prostřednictvím svého vysoce individualistického a morálně náročného pojetí národa: „Účelem lidstva je dosažení pravé lidskosti, humanity, jež se jeví ve vzdělanosti a v mravnosti... Lidstvo se projevuje v jednotlivých národech, které jsou částí celku... Toto myšlení k nám z Herdera přinesl Kollár. Národ je forma člověčenstva.“[\[110\]](#)

A zde se Masaryk obloukem vrací ke Kollárovi a k jeho koncepci demokratického praslouvanství a v romantizujícím duchu na ni navazuje se svojí historicistickou (ve smyslu Karla Poppera) koncepcí o vývoji evropských a světových dějin jako zápasu mezi teokracií a demokracií. V něm TGM, na rozdíl od socialistů, vidí „své“ vyvrcholení a konec dějin. V tomto zápasu stojí Češi v celých svých dějinách, počínaje husitským hnutím, na straně demokracie - a jejich angažmá za nastávající světové války na straně sil demokracie, tedy na straně Dohody, je tedy logické. (Nechme debatu o Rusku a čackých činech statisíců českých mužů, v rakouských uniformách, stranou – včetně Jana Masaryka). Tím se (ne Češi ale) Čechoslováci, v ideologii TGM, stanou jakýmsi předvojem, „železnou gardou“ západní demokracie v zaostalejší oblasti střední Evropy. Tvrzí západu proti regresivním silám, představovaným poraženým Německem, Rakouskem a Maďarskem, proti středověkému katolicismu, aristokracii, bludaření a vládě citu nad rozumem.

Takto postupně zbuduje Masaryk mýtus o prvorepublikové tvrzi demokracie a svobody v temnotách střední Evropy, která se sice stala „malým žalářem národů“, která však na Boží trůn údajně dosadila rozum a člověka. Génus Masaryka pak spočívá v tom, že tento mýtus je základním legitimizačním instrumentem českého národa i po stu letech a v zcela jiném státě.

4.2. Kritika Masarykova konceptu filosofie českých dějin

Bída historicismu leží v jeho věčné snaze vyčistit z historie její směřování, najít v ní klíč nikoliv k pochopení přítomnosti, ale k „předpovězení“ budoucnosti. Proto historicisté nemohou jinak a musí se stále znovu a znovu tázat, zda mají dějiny národů nějaký smysl. Zda mají svůj cíl. Masaryk důrazně odmítal pojetí dějin co by de facto nahodilého procesu a přisuzoval jednotlivým národům ideje či filosofii, které měly vyjadřovat „smysl jejich dějin.“ Domníval se, že je úkolem (sociálních) vědců tuto filosofii, tento určitý plán Prozřetelnosti postřehnout a následně i politicky realizovat.

Masarykova filosofie českých dějin je bytostně Herdrovská. A jako taková musela nutně směřovat k naplnění ideálu pravé a dokonalé lidskosti - k humanitě, kterou je mír,

spravedlnost, pravdivost, krása či ušlechtilost mravů. Aby ospravedlnil českou existenci, aby vyřešil problém malého národa, udělil TGM českému národu poslání. Určil jeho dějinám smysl, kterým měl být přínos univerzální lidské humanitě. A tento přínos se neustále na českých dějinách snažil dokazovat. Poukázal, ve vypjatém akcentu (po vzoru Palackého), na husitskou reformaci a (na rozdíl od Palackého) na krátkou epizodu Jednoty bratrské v našich dějinách, coby na hlavní český příspěvek světové civilizaci a tedy i všelidské humanitě. „*Humanitní ideál, čistá člověckost, všecek smysl našeho národního života, skutečně není než ideál všeobecného bratrství, ideál naší jednoty (bratrské), ideál vpravdě český.*“ [111] A podle TGM právě na tyto dva vrcholy našich dějin mělo navázat národní obrození a i česká přítomnost. „*Naše národní snahy a tužby musejí se brát směrem zahájeným naší reformací.*“ [112] „*Svobodomyšlné hnutí české přirozené odkazovalo k reformaci české, k tradicím bratrským a husitským. Naši buditelé pokračovali tam, kde reakce přerвала vývoj. Tím překlenuli propast způsobenou protireformací...*“ [113]

Aby Masaryk obhájil vyšší smysl českých dějin, nemohl logicky přijmout „přízemní“, z jeho hlediska „primitivně“ nacionalistickou koncepci organického (tisíciletého) vývoje českého národa, formulovanou např. Josefem Pekařem. Namísto toho Masaryk „zbožnil“ proces a „světový“ význam české reformace a ve snaze dobrat se „vyššího principu mravního“ v českých dějinách ber kde ber – prohlásil českou otázku za otázku náboženskou: „*...jádro našeho národního charakteru je a musí být náboženské. Palacký představil nám úhelní ideu českých dějin: Náboženský ideál bratrský... a tento ideál prohlásil za ideál svůj (sic! [114]) i českého usilování národního... Problém náboženský je problém českého života, je to problém český, proto je otázka česká otázkou náboženskou.*“ [115] Masaryk se zde tak očividně nechal „unést“ a český národ (a jeho věc) o němž sám dobře ví, že „*Křesťanství naše je přec jen matrikové*“ [116], „zaslíbil“ tak, jako kdysi Boleslav Chrabrý pánu Bohu. S tím rozdílem, že TGM tak činí tisíc let po polských událostech a údajně hodnotnějším protestantismu zaslibuje tehdy většinově katolický národ...!

Aby prokázal význam reformace i Českých bratří stůj co stůj, vytrhává TGM z kontinuálního toku českých dějin jen to skrovné minimum, které považuje pro svoji filosofii za vhodné a přetváří si jej ku obrazu svému. Vědecká pravda jde TGM stranou. Dějiny celých generací pomíjí škrtem pera. České dějiny se v jeho podání zplošťují do následujícího „příběhu“: „*...bojovná povaha Germánů vedla k dělení národa v pány a otroky ...krátce feudalismus, kdežto slovanská nebojovnost vedla k ústavě demokratické, k osobní svobodě, rovnosti, volnosti, bratrství. Česká svéráznost bránila se dlouho ... ale národ byl pozápádněn, zfeudalizován...ale myšlenka demokratická ještě nezanikla, oživila znovu ve válkách husitských, když pak poražen u Lipan ... staroslovanský duch demokratický pak neměl již jiného útočiště, nežli k náboženské sektě bratří českých.*“ [117] A právě prostřednictvím bratrské sekty, jejímž prostřednictvím se český národ „položil“ na oltář světové humanity a obětoval se v její prospěch (aby na ně po 400 letech mohli obrození Češi navázat), nalézá Masaryk tu nejlepší „romantickou“ odpověď na palčivé Schauerovy otázky o smyslu české přítomnosti a českém přínosu světu. Ano, **Masarykova koncepce českých dějin je bytostně romantická.**

Masaryk sice „povalil“, ve jménu vědecké pravdy a realismu, falešný mýtus Rukopisů a jejich falešnou historickou ideologii, kterou zanesly do našich dějin, ale sám se dopouští nemenšího „zločinu“ jako Hanka (blahé paměti). Falešné rukopisy nahrazuje „demokratickými“ husity, Bratry a jinou českou, neméně falešnou „reformační mytologií“. Namísto romantických Rukopisů vztyčuje romantiku Husa a jeho následovníků. Masarykův realistický program, sociologické rozbory a snaha o vědecké vyložení českých dějin – vedla jej nakonec jen

k tomu, že TGM sám sebe, jako racionálního realistu, popřel: „...*Masaryk sám si tak osvojuje romantické pojetí dějin, jak je vypracovala doba Palackého.*“ [\[118\]](#)

Ano, Masaryk nežádá návrat ke středověce pojatému životu a věrouce Českých bratří. Domnívá se, nakořlík mylně je jiná otázka, že jejich život a myšlení pouze ztělesňovalo jeho humanitní, resp. všelidský ideál lidských práv, svědomí, osobní odpovědnosti atd. Ten však prožívá i jiná ideologie (nejen) Masarykovy doby: Liberalismus. Jenomže Masaryk – toť vědomý bojovník proti liberalismu [\[119\]](#) a proto nutně obléká své myšlenky v šat náboženský. Jak napsal Jan Slavík, „...*stává se posledním ze záměrných „zkreslovačů“ českých dějin, jež Pekař seřadil takto: Balbín – Hanka – Palacký – Masaryk. Jezuita Balbín samovolně doplnil legendu o Janu Nepomuckém, aby zvětšil slávu mučednickou, a tím prospěl národu. Hanka padělal z vlastenecké horlivosti Rukopisy. Palacký napsal romanticky zbarvené Dějiny, aby přispěl k rozmnožení národní energie. A Masaryk? ...kvůli zápalu pro soi-disant pokrokovost, vynášel si učení o náboženském smyslu českých dějin.*“ [\[120\]](#)

Preromantik Johann Herder odmítal chápat národ samoučelně. V jeho filosofickém pojetí byl národ nástrojem k dosažení humanity, jako nejvyššího stádia vývoje člověka. A nejdokonalejším ztělesněním humanity samé, bylo Herderovi křesťanství. Mírumilovnost, lásku ke svobodě a přirozenou demokratičnost přičkl Herder Slovanům, byla vtělena do Rukopisů a dobral se k ní, ve svém pojetí Jednoty bratrské a české reformace i TGM. Masarykova filosofická koncepce dějin proto není původní, je převzatá. A bohužel, nejen kvůli svévolnému zacházení s historií českého národa, je i nepravdivá. Masaryk v tomto rozvinul Palackého, následně vtělil svoji filosofii dějin do základů českého státu v 18. roce a stal se tak otcem falešné nacionální ideologie. Oné představy středoevropského premiantství (pro svoji falešnost však nejistého si sama sebou), která v podvědomí českého národa dodnes přežívá.

Masarykovo Československo, které vzniklo v 18. roce, nebylo důsledkem potvrzení se filosofie českých dějin či naplnění úlohy malého národa tak, jak je „vymyslí“ TGM. První republika byla především výsledkem mocenských rozhodnutí dohodových velmocí. Je-li na celé Masarykově „válečné akci“ cosi stále pozoruhodného (až znepokojivého), pak je to především potvrzení úžasné individuální role osobnosti v dějinách – a mnohdy na vzdor jim. Tak jako titánské osobnosti českého národa Dobrovský, Jungmann a Palacký stvořili český národ takřka z ničeho, tak mu později Masaryk, poté co využil změny v geopolitické rovnováze a především zájmů vítězů světové války, daroval jeho státnost. Filosofie dějin stranou - nebylo-li by nahodilého výskytu těchto výjimečných mužů v dějinách a výhodné kombinace historických okolností, český stát by patrně nikdy nevznikl. A to je též jeden z „problémů malého (českého) národa“!

5. Komplex malého národa

Zcela jistě existuje cosi jako komplex malého národa. Způsobuje, že se národní společenství nezabývá rozumnými věcmi, ale neřešitelným úkolem, co učinit, aby bylo větší, významnější či slavnější - než ve skutečnosti je. Český národ je tímto komplexem stíhán nejméně od časů Františka Palackého, který prostor střední Evropy viděl jako prostor mezi velkým národem ruským a německým, které oba hrozí zplodit univerzální monarchii. Té se Palacký obával. Báł se, že by potlačila různost a způsobila tak „nevyslovitelné zlé neštěstí bez míry a hranic...pro dobro lidské.“ [\[121\]](#) V takovém světě samozřejmě nebylo pro malé národy místo. Právě proto Palacký soudil „...že kdyby státu Rakouského nebylo museli bychom v interesu Evropy, ba humanity samé se přičinit, aby se co nejdříve utvořil“ [\[122\]](#) I když později v Ideji státu

Rakouského tuto pozici zeslabil (dokola opakovanou) frází „byli jsme před Rakouskem, budeme i po něm“, bojovnější postavy českého obrození jej nešetřili kritikou: „Když Palacký napsal, že český národ jako polský a maďarský nikdy již nemůže pomýšlet na politickou samostatnost a na tom přesvědčení zakládal ideu Rakouska, řekl mu J.V.Frič, že podrývá v národě důvěru v sebe a vinil Palackého ze zrady slovy: Já myslím, že můžeme být samostatní. Jsou samostatní národové menší než my.“ [\[123\]](#) A na Friče navazuje TGM: „Z malosti a velikosti území nedá se vysuzovat nic určitého pro budoucnost a velikost národa.“ [\[124\]](#)

Masaryk tak přestupuje do oblasti, v které se daří různým teoriím „o předurčenosti českého národa“. Teoriím, které jsou pro naše sousedy stejně úsměvné, jako pro nás legitimizační mýty jejich. Konec konců, jak Masarykovi Češi, tak Němci, Poláci, Maďaři či Rusové se sebedefinují stejnými principy: Jazykem, krví a půdou. Pro Masaryka tak sice český národ není vyvolený - ale je povoláný: „Žádný národ není vyvolený, ale každý má svůj úkol a ten má provádět. To je dělba práce v lidstvu.“ [\[125\]](#) V pojetí Masaryka jde bezesporu o vyniknutí nad jiné národy, a to svojí vysoce individuální, morálně náročnou, národní koncepcí. Jeho cílem je přivést opět český národ z periferie evropské civilizace (ortodoxní, carské Rusko chápe TGM už jako svým způsobem kulturně svébytný přechod mezi Evropou a Asií) a posunout jej opět do evropského centra. Pro Masaryka jde o již třetí takový pokus v českých dějinách (po Lucemburcích a husitské reformaci). TGM nechce vidět, že oba předchozí pokusy skončili katastrofou a jeho Československo se opět usiluje stát evropským centrem - a načas (z hlediska střední Evropy) se mu to i daří. Na pouhých (?) dvacet let...

Projevem komplexu malého národa je hledání velikosti, kterou nelze prokazatelně a korektně dosáhnout. Dospělý (byť malý) národ ví, že i periferie je svým způsobem důležitá a že být poctivou, stabilní periferií (asi tak, jako je Dánsko) je víc, než být falešným centrem, které přepíná síly. Toto je však odvěká nemoc střední Evropy, proti níž ani Masarykovo myšlení nebylo imunní.

Zcela jistě byly a jsou i velké národy, které trpěly či trpí problémem malého národa, pocitem nedocenění či smrtelného ohrožení, který jeho příslušníky připravuje o soudnost. „Francouzové byli v Evropě nejmocnější... dnes je ve Francii nářek, že je Francouzů málo, bojí se...neboť číselný počet rozhoduje, kde běží o sílu.“ [\[126\]](#) A po pravdě, tímto komplexem trpí francouzský národ dodnes. Němci se problému „malého“ národa „snad“ zbavili až poté, co kvůli němu rozpoutali a prohráli dvě nejstrašnější války. Třetím velkým evropským národem, Rusy, nezvládnutý problém malého národa zmítá dodnes a je otázka, co s nimi a s celým světem do budoucna provede. Obecně však platí: „Být malý“ jako problém vzniká tehdy, když si to nějaký národ jako problém připustí - jakmile je však problém jednou takto postaven, je to vždycky problém neřešitelný. Problém malého národa neznamena nic méně a nic více, než **komplex malého národa.** [\[127\]](#)

Komplex malého národa se v českých podmínkách obráží v mučednictví údajně podstoupeném pro druhé (to je konec konců i Masarykův princip, který někdy využívá – někdy kritizuje [\[128\]](#)) i v zálibě stále znovu vybojovávat minulé bitvy. Vždyť kolik z nás stále znovu a znovu se dožaduje střelby v roce 1938, 1948 či dokonce 1968? Kolik lidí by u nás „dnes“ (a hlavně intelektuálů s „modrou knížkou“) by bylo ochotno jít do boje v roce 1938! Tato záliba má svůj alibistický rub: říká se jí vlastně, že naše nynější mizérie není v naší kompetenci. „Nejsme za ni zodpovědní, protože ji zavinili naši předkové tím, že nebojovali, nestříleli“. A proto alespoň sebemrškačsky bijeme do vlastních dějin. Takovouto formou by se toho ovšem Masaryk nikdy neúčastnil. Kritika ano, ale konstruktivní. „Je nutno mít

program. Program neznamena opsat nekolik myšlenek z Palackého, nýbrž pochopit smysl historie, a teď si říci: Chceme spět za tímto cílem? “[129] Tedy nikoliv nadávat na poměry, či dokonce hystericky pomlouvat vlastní národ – ale program a „práce drobná.“ To by byl Masarykův postoj k léčbě „komplexu“ malého národa.

6. Závěr

Schauerovy „Dvě otázky“, které jsou jádrem „problému českého národa“, kdysi „zaskočily v hrdle“ českých intelektuálů. A ti již po generace hledají cestu ven z této „šlamastiky“. V zásadě se dělí na ty, kteří Schauerovi odpověděli negativně, jako Jan Patočka a na ty, kteří hledali pozitivní odpověď stůj co stůj – jako Masaryk.

Komplex českého národa, tak jak jej, samozřejmě mnohem později než TGM, definoval Jan Patočka, je založen na rozporu mezi někdejšími velkými (středověkými) českými dějinami a jejich zakrslou variantou přítomnosti posledních staletí, kdy se český národ vymkl z hlavního proudu evropských dějin a usadil se na historické i myšlenkové periferii Evropy. Podle Patočky tento rozpor vede k stálému hledání smyslu českých dějin, který by, pokud by byl nalezen, umožnil zdůvodnit existenci českého národa v současné, pro Patočku tak nevyhovující a snad až trapné nedostatečnosti. Nedostatečnosti, která je způsobena tím, že moderní český národ, který vznikl výlučně procesem zdola a kterému chybí vyšší aristokratická vrstva, nedovede v sobě nalézt dostatek morálně pevného odhodlání „...a ruka, která se vždy už, už natahuje po výsledku, vždy v posledním okamžiku selže.“ [130]

Domnívám se, že Masaryk by v tomto s Patočkou a s obdobnými kritiky českého národa a jeho státnosti zcela jistě nesouhlasil. Nelze přeci „s vaničkou vylít i dítě“. Patočku vedla k jeho příkře odsuzujícím formulacím, vůči vlastnímu národu, především depresivní zkušenost z roku 1968 (či spíše roku 1969), kterou považoval za důsledek zlomení české morální páteře v září 1938. Patočka vědomě poukazuje na grandiózní velikost národních legitimizačních mýtů Američanů, Rusů a Němců – při čemž pro malý národ ve Střední Evropě nemá pozitivního hodnocení. De facto se tak vrací k pan-germánské argumentaci z počátku 20. století, která v malých národech neviděla ničeho jiného než „matérii“ k růstu národů velkých. Byl to Masaryk, kdo tuto koncepci důrazně odmítl a svým poukazem na vysoký etický a hodnotový status češství a českého národa stanovil druhý, ve všech směrech romantický protipól, k problému českého národa v (tak říkáje) Patočkově pojetí.

Masarykovo romantické pojetí národa, jako prostředku pro dosažení konce dějin v tom, co TGM nazývá všeobecnou humanitou, totiž nepočítalo s vlastní dynamikou národa, jako fenoménu, který nakonec vždy „požírá“ vlastní děti. Primární potřeba žít ve skupině člověka nutí, aby se se skupinou, kterou považuje za „vlastní“, identifikoval. Tím se ovšem z nečlenů skupiny, stávají automaticky ti druzí, „cizí“ – ne-lidé, „bílí ďáblové“, barbaři či „němci“. Cizí, němí lidé. Masaryk se domníval, že jeho humánní a individuálně vysoce morální kritérium, pro příslušnost k českému národu, umožní v budoucnu rozšiřování českého národa, resp. jeho inkorporaci do všelidské skupiny humánních a morálně vyspělých individualit. Namísto toho jej jeho nástroj (národ) připodobnil ku obrazu svému a vyslal jej na dráhu čechoslovakismu.

Masaryk v Nové Evropě prohlásil, že „Problém malých národů a států je týž jako problém tzv. malého člověka... Moderní humanitism uznává práva slabého.... silný si vždy pomůže sám - ochrana slabších a slabých, ochrana malých, jednotlivců, korporací a tříd, národů a států, toť úkol nové doby.“ Neuvedomil si, že je-li však „malý“ člověk nadán mocí, stává se sám „silným“ a může být schopen útlaku jiných slabých (např. národnostní menšiny) nebo

dokonce i vůle ke zlu tak, jak by dříve bylo nemyslitelné. I proto je takový rozdíl mezi Masarykem – etickým reformátorem, který ještě v Nové Evropě vyhlašoval za program doby „...federaci, volnou federaci malých národů a států“ a Masarykem nacionálním politikem, v kterého se v průběhu války přerodil. „Stává se nacionalistou ne-li de nomine, tedy de facto, svou věrou a činem.“ [131] A s ním i programové řešení jeho „problému malého národa“, když z větší části vyprázdnil svojí dříve určující humanistickou hypotézu „o smyslu českých dějin“ a de facto převzal Pekařovu tezi: „...určující je myšlenka národní.“ [132] A zde leží jádro kritiky Masaryka – v kritice tohoto, jak Havlíčkem, tak i jím samým tak opovrhovaného - „žebráckého machiavelismu“ [133] Machiavelismu válečných (a těsně poválečných let), který je tak tíživě vnímán právě a jedině proto, že byl užit zrovna Masarykem. A právě za účelem vytvoření Československa v takové podobě, kterou ještě ve 30. letech český historik Jaroslav Werstadt označil za dítě „... českého imperialismu.“ [134]

Zbytky původní Masarykovi nenacionální, humanistické koncepce však v Československém státě přesto zůstaly přítomny. Pokud mluvíme o čemsi, co nazýváme „duchem“ první republiky, což je skutečnost, kterou bezesporu nelze pominout, jedná se o pozůstatky Masarykovy „předpolitické“ ideové „setby“, kterou zasel a která po 18. roce vzklíčila. „Byl to Masarykem vzkříšený „český sen“ – tak analogický k mnohem známějšímu „americkému snu“.“ [135] Jistě, Masarykova politická, čechoslovakistická praxe byla v mnohém v příkrém rozporu s idejemi, které jako hnací motor svému národu vytyčil. „A protože státy žijí těmi idejemi, které je zrodily“, stal se tento rozpor také následně i hrobařem díla (československého státu), který Masarykovy ideje vytvořily. Přesto však Masaryk a **vzpomínky** na jeho myšlenky, jsou nadále pevně v základech státnosti českého národa. I proto TGM dodnes oprávněně hledí, ze svého piedestalu na Hradčanském náměstí – na Prahu a na celou českou zem.

Masaryk a jeho dílo vzbuzuje zvýšenou kritiku proto, že sám politiku chápal i prohlašoval, za proces nikoliv prosazování zájmů, ale spravedlnosti. On sám, dodnes i přes propast času, stále oslovuje tam, kde jsou jeho ideje založené na víře v odpovědné individuum. A slábnou do zatracení tam, kde v Herderově duchu vyzývá lid, jako „boží sílu“ a národ jako jeho vyjádření. Na tomto rozhraní svedly myšlenky TGM bitvu sami se sebou. A vedou ji vlastně dodnes.

Pro Masaryka je charakteristické často až nekritické zbožňování jeho osobnosti. Domnívám se však, že vzhledem k tomu, že TGM byl mužem nikoliv jen myšlenek, ale i činů, je třeba zjišťovat rozdíl mezi tím co tvrdil - a tím co dělal. Neboť kdesi na tomto pomezí leží i cosi, co se jako „problém malého národa“ dotýká Čechů dodnes.

„Vždycky cítíme, kritizuje-li někdo s láskou, s touhou sjednat nápravu... V Kollárovi jsou celé stránky proti české malosti... Všichni buditelé budili kritikou. Bylo třeba projasnění a čím více pokračujeme, tím ho je více třeba.“ [136]

Seznam užité literatury:

T. G. Masaryk, Problém malého národa, Melantrich 1990

T.G. Masaryk, Světová revoluce, Čin 1925

T. G. Masaryk, Ideály humanitní, Melantrich 1990

T.G.Masaryk, Česká otázka, Melantrich 1969

T. G. Masaryk, Rusko a Evropa, Laichter 1930

T.G.Masaryk, Demokratism v politice, Melantrich 1990

T.G.Masaryk, Nová Evropa, 1994

T.G. Masaryk, Válka a revoluce II., Ústav T.G. Masaryka, o.p.s. 2008

Alain Sobigou, Tomáš Garrigue Masaryk, Paseka 2004

Emanuel Rádl, Válka Čechů s Němci, Melantrich 1993

Jan Křen, Konfliktní společenství Češi a Němci 1780 – 1918, Academia 1990

Dušan Třeštík, Češi, jejich národ, stát, dějiny a pravdy v transformaci, Doplněk 1999

Bohumil Doležal, Češi a problém malého národa, přednáška 1998

Bohumil Doležal, Nacionalismus a populismus v české politice, článek 2007 in Události

Bohumil Doležal, Češi a smíření ve střední Evropě, článek 2002 in Události

Jan Patočka, Tři studie o Masarykovi, Mladá fronta 1991

Jan Patočka, Co jsou Češi, Panorama 1992

František Palacký, Psaní do Frankfurta dne 11. března 1848, Spisy drobné, Bursík a Kohout

Edvard Beneš, Úvahy o Slovanství, Čin 1947

Alexandr Solženicyn, Rusko v troskách, Práh 1999

Miloš Dokulil, Zpětné zrcadlo Masaryk?, Hodonín 2005

Sborník textů: Masarykova idea československé státnosti ve světle kritiky dějin, Masarykův ústav 1993

Sborník textů: Spor o smysl českých dějin 1895-1938, Torst 1995

Vratislav Doubek, T.G.Masaryk a česká slovanská politika 1882-1910, Academia 1999

Sborník textů: Češi a Němci v pojetí a politice T.G. Masaryka, Masarykův ústav AV ČR 2004

[1] T.G.Masaryk, Ideály humanitní – Problém malého národa, Melantrich 1990, str. 67

[2] T.G.Masaryk, Ideály humanitní – Problém malého národa, Melantrich 1990, str. 81

[3] T.G.Masaryk, Demokratism v politice, Melantrich 1990, str. 98

- [4] První vydání Problému malého národa roku 1905
- [5] Čas, číslo 1, ročník 1, 1886
- [6] T.G.Masaryk, Ideály humanitní – Problém malého národa, Melantrich 1990, str. 95
- [7] Dušan Třeštík, Češi, jejich národ, stát, dějiny a pravdy v transformaci, Doplněk 1999, str. 11 a dále
- [8] Jan Patočka, Co jsou Češi, Panorama 1992, str. 93
- [9] Jan Patočka, Co jsou Češi, Panorama 1992, str. 13
- [10] T.G.Masaryk, Ideály humanitní – Problém malého národa, Melantrich 1990, str. 67
- [11] T.G.Masaryk, Ideály humanitní – Problém malého národa, Melantrich 1990, str. 90
- [12] Tradiční panslávské chiméry smetl Havlíček dokonce ještě mnohem radikálnější demystifikací Ruska: „*Rusové s jidášským políbením přicházejí – nás vstřít do kapsy, musíme být chladní, nechceme-li je dokonce nenávidět.*“ Jan Křen, Konfliktní společenství Češi a Němci 1780 – 1918, Academia 1990, str. 75
- [13] T.G.Masaryk, Ideály humanitní – Problém malého národa, Melantrich 1990, str. 91
- [14] Havlíčkův Austroslavismus: „*A kdyby i všichni Němci dohromady o naši záhubu stáli, ačkoliv tomu tak není, vždyť nejsme sami Češi proti nim! Jsme částí mohutného mocnářství...*“ Jan Křen, Konfliktní společenství Češi a Němci 1780 – 1918, Academia 1990, str. 76
- [15] U mladšího Palackého rakouská orientace nahradila někdejší bezbřehé slovanské fantazie. Ale starý romantismus vyhozený oknem, vrátil se Palackému dveřmi v podobě Austroslavismu, jehož ideou byla proměna mocnářství na centrum sjednocení neruských Slovanů, které by se, pro slovanskou početní převahu, přeměnilo v de facto slovanský stát.
- [16] T.G.Masaryk, Ideály humanitní – Problém malého národa, Melantrich 1990, str. 71
- [17] T.G.Masaryk, Ideály humanitní – Problém malého národa, Melantrich 1990, str. 67
- [18] a konec konců i v celém období od Rakousko – Uherského vyrovnání z roku 1867
- [19] T.G.Masaryk, Ideály humanitní – Problém malého národa, Melantrich 1990, str. 67
- [20] Německy hovořící Bernard Bolzano (1781 – 1848), toť typický Bémák - po matce Němec, po otci Ital, národností Čech
- [21] Přesné jméno je Lidová strana, po fúzi s částí Radikálně pokrokové strany přejmenována na Českou stranu pokrokovou

[22] Bohumil Doležal, Malé národy a státy ve střední Evropě, 1997

[23] ale též i po roce 1948 či 1969! Aneb také zde leží problém našeho národa! Jeho malověrnost a neochota dobojovávat dokonce byť i jen zdánlivě ztracené bitvy – zatímco „takticky“ vyčkáváme příchodu „příhodnějších“ podmínek. Toto je politika, která Čechy stále znovu a znovu v historii přivádí k „přisahám věrnosti“ různým pánům, které předčítají stále znovu a znovu stejní lidé (tak jako je na Václavském náměstí četl Zdeněk Štěpánek v 38. i 42. roce, ale i jinde po roce 48.). Ve světle této národní nedostatečnosti pak pochopitelně zůstává osobnost TGM výjimečným zjevem – „bojovným titánem“ za národní věc.

[24] Hlaváč, Čas in: Jan Křen, Češi a Němci, konfliktní společenství, Academia 1990, str. 418

[25] Jan Patočka, Tři studie o Masarykovi, Mladá fronta 1991, str. 19

[26] T.G.Masaryk, Ideály humanitní – Problém malého národa, Melantrich 1990, str. 77

[27] T.G.Masaryk, Ideály humanitní – Problém malého národa, Melantrich 1990, str. 88

[28] T.G. Masaryk, Světová revoluce, Čin 1925, str. 380

[29] T.G. Masaryk, Světová revoluce, Čin 1925, str. 106

[30] T.G. Masaryk, Světová revoluce, Čin 1925, str. 84

[31] Cit. E.Beneš, Světová válka a naše revoluce III., in Jan Křen, Češi a Němci, konfliktní společenství, Academia 1990, str. 391

[32] T.G. Masaryk, Světová revoluce, Čin 1925, str. 106

[33] Spisy TGM, sv. 33, Praha 2003, str. 30

[34] a který byl de facto dovršen až po roce 1993, když k 1.1.1993 vznikla samostatná Česká republika, jako následnický stát státu československého

[35] Jan Patočka, Co jsou Češi, Panorama 1992, str. 80

[36] T.G.Masaryk, Ideály humanitní – Problém malého národa, Melantrich 1990, str. 89

[37] T.G. Masaryk, Česká otázka II, Melantrich 1969, str. 29

[38] Alexandr Solženicyn, Rusko v troskách, Práh 1999, str. 75

[39] Vratislav Doubek, T.G.Masaryk a česká slovanská politika 1882-1910, Academia 1999, str. 113

[40] Spor o smysl českých dějin, Torst 1993, str. 279

[41] T.G.Masaryk, Česká otázka II., Melantrich 1969, str. 107

[42] T.G.Masaryk, Česká otázka II., Melantrich 1969, str. 138

- [43] Vratislav Doubek, T.G.Masaryk a česká slovanská politika 1882-1910, Academia 1999, str. 136, cit. Projev TGM na schůzi pokrokové strany, Vídeň
- [44] Edvard Beneš, Úvahy o Slovanství, Čin 1947, str. 258
- [45] Edvard Beneš, Úvahy o Slovanství, Čin 1947, str. 255
- [46] A naplnil tak Herderem předurčené „světové poslání Ruska ... jehož hranice se budou rozprostírat až k Černému moři a odsud celým světem!“ T.G.Masaryk, Česká otázka II., Melantrich 1969, str. 32
- [47] Na dokreslení vztahu Masaryka k Rusku: Také TGM počátkem války, ještě před odchodem do exilu, vsadil na ruskou kartu i když už tenkrát si byl vědom toho, že „vpád ruské armády byl by sice měl za následek osvobození od rakouského panství, ale přinesl by obtíž, jak se pak zbavit „osvoboditelů“.“ in Peter Kosta, Sborník textů: Češi a Němci v pojetí a politice T.G. Masaryka, Masarykův ústav AV ČR 2004, str. 220
- [48] T.G.Masaryk, Nová Evropa, 1994, str. 99 a str. 184
- [49] T.G.Masaryk, Česká otázka II., Melantrich 1969, str. 154
- [50] T.G.Masaryk, Ideály humanitní – Problém malého národa, Melantrich 1990, str. 73
- [51] T.G.Masaryk, Ideály humanitní – Problém malého národa, Melantrich 1990, str. 75
- [52] T.G.Masaryk, Ideály humanitní – Problém malého národa, Melantrich 1990, str. 73
- [53] T.G.Masaryk, Ideály humanitní – Problém malého národa, Melantrich 1990, str. 70
- [54] T.G.Masaryk, Ideály humanitní – Problém malého národa, Melantrich 1990, str. 72
- [55] „Když Francouz mluví o kosmopolitismu, předpokládá že on opanuje“. T.G.Masaryk, Ideály humanitní – Problém malého národa, Melantrich 1990, str. 73
- [56] „Nesmí nás mýlit, že se staví proti sobě. Mezi příbuzenstvem bývají nejprudší boje.“ „České a německé moderní vlastenectví narodily se z téhož německého otce.“ (Herder)“ Emanuel Rádl, Válka Čechů s Němci, Melantrich 1993, str. 216 a str. 123
- [57] Dušan Třeštík, Češi, jejich národ, stát, dějiny a pravdy v transformaci, Doplněk 1999, str. 137
- [58] Martin Kučera, Sborník textů: Češi a Němci v pojetí a politice T.G. Masaryka, Masarykův ústav AV ČR 2004, str. 11
- [59] T.G.Masaryk, Ideály humanitní – Problém malého národa, Melantrich 1990, str. 76
- [60] T.G.Masaryk, Ideály humanitní – Problém malého národa, Melantrich 1990, str. 87
- [61] T.G.Masaryk, Ideály humanitní – Problém malého národa, Melantrich 1990, str. 76

[62] T.G.Masaryk, Jan Hus, Bursík a Kohout 1923, str. 45

[63] Text pittsburské dohody, podepsaný TGM: „Schvalujeme politický program usilující o spojení Čechů a Slováků v samostatném státě...Slovensko bude mít svou vlastní administrativu, svůj sněm a své soudy. Slovenština bude úředním jazykem ve škole, v úřadě a ve veřejném životě vůbec...“, Alain Sobigou, Tomáš Garrigue Masaryk, Paseka 2004, str. 299

[64] Alain Sobigou, Tomáš Garrigue Masaryk, Paseka 2004, str. 299

[65] Projev k národnímu shromáždění 1.1.1922, Sborník textů: Češi a Němci v pojetí a politice T.G. Masaryka, Masarykův ústav AV ČR 2004, str. 123

[66] V souladu s Wilsonovými články o národním právu na sebeurčení, došlo dne 29.10.1918 českými Němci k vyhlášení Deutschbóhem v Čechách (a dvou oblastí na Moravě) za samostatnou provincii Rakouska

[67] „*Ústava Československé republiky vznikla absolutisticky, právem válečným (revolučním)... učinivše se samo orgánem vítězného národa. Německé a maďarské obyvatelstvo bylo pokládáno za přemožené válkou a zákony se mu diktovaly.* Emanuel Rádl, Válka Čechů s Němci, Melantrich 1993, str. 125

[68] Emanuel Rádl, Válka Čechů s Němci, Melantrich 1993, str. 229

[69] Emanuel Rádl, Válka Čechů s Němci, Melantrich 1993, str. 132

[70] Sborník textů: Masarykova idea české státnosti ve světle kritiky dějin, Jan Rychlík, Ústav T.G.Masaryka 1993, str. 70

[71] T.G. Masaryk, Česká otázka, Masarykův ústav AV ČR 2000, str. 152

[72] Emanuel Rádl, Válka Čechů s Němci, Melantrich 1993

[73] Z hlediska jiného „sporu“ českých dějin je pozoruhodné, že otázku odsunu Němců zvažoval TGM již v roce 1917: „*Je jeden prostředek...jenž by mohl pomoci novému uspořádání národnostních menšin. Němečtí a rakouští politici, zvláště pangermánští často navrhovali...systematické vzájemné přesídlení národnostních menšin. Vidím, že v Anglii ... se tento prostředek navrhuje pro Balkán. ... Po válce bude mnoho zemí potřebovat lidi ... a tak se bude možno o systematické přesídlení menšin pokusit.*“ Ve stejném článku *The future status of Bohemia* dále TGM zvažoval možnost, která se opět stala aktuální v době předcházející Mnichovské krizi - tedy postoupení dominantně německy osídlených částí Sudet tak, aby se národností situace ČSR stabilizovala: „*Co se týče německé menšiny, nebyl bych proti úpravě politických hranic. Části Čech a Moravy, kde je málo Čechů, mohou být postoupeny německému Rakousku. Touto cestou by německá menšina mohla být redukována možná o milion.*“ T.G. Masaryk, Válka a revoluce II., Ústav T.G. Masaryka 2008, str. 50

[74] Emanuel Rádl, Válka Čechů s Němci, Melantrich 1993, str. 12

[75] Jan Patočka, Co jsou Češi, Panorama 1992, str. 100

- [76] Jana Malínská, Sborník textů: Češi a Němci v pojetí a politice T.G. Masaryka, Masarykův ústav AV ČR 2004, str. 69 in: Dohodnutí Čechů s Němci str. 51
- [77] Jan Patočka, Co jsou Češi, Panorama 1992, str. 102
- [78] T.G. Masaryk, Světová revoluce, Čin 1925, str. 457
- [79] T.G. Masaryk, Světová revoluce, Čin 1925, str. 33
- [80] T.G. Masaryk, Světová revoluce, Čin 1925, str. 487
- [81] Radan Hain, Sborník textů: Češi a Němci v pojetí a politice T.G. Masaryka, Masarykův ústav AV ČR 2004, str. 116
- [82] T.G.Masaryk, Česká otázka II., Melantrich 1969, str. 105
- [83] „*V boji proti Rakousku–Uhersku a Německu se odvoláváme na právo na sebeurčení národů. Právo na sebeurčení znamená, že Poláci v Poznaňsku, Slezsku a Haliči mají právo na sjednocení s Polskem. ... Na základě tohoto práva žádáme, aby se obyvatelstvu Alsaska-Lotrinska dostalo možnosti vyjádřit se, s kým si přeje žít. Nezapomínejme na dánskou menšinu ve Šlesvicku-Holstýnsku – není jich mnoho, ale i oni mají právo na sebeurčení.*“ (sic!) T.G.Masaryk, Válka a revoluce II., Ústav T.G.Masaryka 2008, str. 324
- [84] Sborník: Masarykova idea české státnosti ve světle kritiky dějin, Jaroslav Opat, Masarykův ústav 1992, str. 12
- [85] Tamtéž
- [86] T.G.Masaryk, Česká otázka II., Melantrich 1969, str. 28
- [87] TGM in Nová Evropa: „*Nebyl jsem nikdy nacionálním šovinistou, ba nejsem ani nacionalistou ... potlačování národnosti je mi hříchem proti lidstvu a lidskosti*“ Kde však byla tato předsevzetí v okamžiku sporu o Těšínsko, Javořinu či odmítání jak slovenské tak německé autonomie?
- [88] Termín „účelový politický pamflet“ pro označení válečné práce TGM Nová Evropa převzat od Bohumil Doležal
- [89] Jaroslav Opat, Neberme dějinám co jejich jest, Listy, 1/2006
- [90] Též: Alain Sobigou, Tomáš Garrigue Masaryk, Paseka 2004, str. 285
- [91] Rozhovor pro francouzský deník Le Matin, Alain Sobigou, Tomáš Garrigue Masaryk, Paseka 2004, str. 286
- [92] T.G.Masaryk, Česká otázka II., Melantrich 1969, str. 106
- [93] V ústavě z února 1920 bylo v paragrafu 128 ods. 1 uvedeno, že všichni občané republiky si jsou před zákonem rovni a mají stejná občanská a politická práva bez ohledu na jejich rasu, jazyk nebo náboženství. K tomu se ve vládní důvodové zprávě a obdobně ve zprávě

ústavněprávního výboru parlamentu říká: „...*Sám pojem národa není dosud přesně definován. Sporná je např. otázka, jsou-li Židé národem. Ústavní listina přijímajíc obrat, bez ohledu na rasu a náboženství ponechává každému, aby se rozhodl, v čem znak národnosti spatřuje a podle toho se svobodně rozhodl. Pokládá-li tudíž někdo Židy za zvláštní národ, je oprávněn prohlásiti se národnostně za Žida, třebaš by např. nábožensky byl bez vyznání a mateřského jazyka českého, německého atd. Židé nejsou tedy nuceni přiznati se při sčítání lidu, volbách atd. k jiné etnické národnostní menšině nežli židovské.*“ Přijetím československé ústavy i závazných intepretací vyhovělo Československo základnímu požadavku židovko-národní politiky ve státě a stalo se prvním státem, v němž byla oficiálně uznána židovská národnost.

[94] Masarykův význam pro realitu Československa a postavení Němců v něm bývá často umenšován s poukazem na ostatní české politiky a jejich roli. Avšak ještě v říjnu 1918 neměla domácí politická reprezentace, jak vyplývá z jejich jednání s Benešem ve Švýcarsku, na rozdíl od Masaryka, v otázce hranic a rozsahu nového státu a především českých Němců vůbec žádný názor. Agrárník Staněk zde dokonce výslovně řekl „...*co bude s Němci je nám buřt!*“ Jan Křen, Češi a Němci, konfliktní společenství, Academia 1990, str. 461

[95] Emanuel Rádl, Válka Čechů s Němci, Melantrich 1993, str. 265

[96] T.G. Masaryk, Světová revoluce, Čin 1925, str. 393

[97] T.G. Masaryk, Česká otázka II, Melantrich 1969, str. 156

[98] T. G. Masaryk, Rusko a Evropa, Laichter 1930, díl II., str. 621

[99] T. G. Masaryk, Rusko a Evropa, Laichter 1930, díl II., str. 617

[100] T. G. Masaryk, Rusko a Evropa, Laichter 1930, díl II., str. 622

[101] Bohumil Doležal, Malé národy a státy ve střední Evropě, 1997

[102] T. G. Masaryk, Rusko a Evropa, Laichter 1930, díl II., str. 624

[103] T.G.Masaryk, Ideály humanitní – Problém malého národa, Melantrich 1990, str. 91

[104] B.Doležal, Malé národy a státy ve střední Evropě, 1997

[105] T. G. Masaryk, Rusko a Evropa, Laichter 1930, díl II., str. 643

[106] T. G. Masaryk, Ideály humanitní, Melantrich 1990, str. 60

[107] T. G. Masaryk, Rusko a Evropa, Laichter 1930, díl II., str. 617

[108] T. G. Masaryk, Ideály humanitní, Melantrich 1990, str. 60

[109] Bohumil Doležal, Malé národy a státy ve střední Evropě, 1997

[110] T. G. Masaryk, Ideály humanitní – Problém malého národa, Melantrich 1990, str. 70

- [111] T.G. Masaryk, Česká otázka, citace Josef Pekař, Spor o smysl českých dějin, Torst 1995, str. 266
- [112] T.G. Masaryk, Ke sporu o smysl českých dějin, Spor o smysl českých dějin, Torst 1995, str. 312
- [113] T.G. Masaryk, Česká otázka, citace Josef Pekař, Spor o smysl českých dějin, Torst 1995, str. 266
- [114] Přesvědčivě vyvráceno argumentací prof. Josefa Pekaře, Spor o smysl českých dějin, Torst 1995
- [115] Spor o smysl českých dějin, Torst 1993, str. 275
- [116] Spor o smysl českých dějin, Torst 1993, str. 277
- [117] Spor o smysl českých dějin, Torst 1993, str. 285
- [118] Spor o smysl českých dějin, Josef Pekař, Torst 1993, str. 284
- [119] Masarykův negativní pohled na liberalismus, coby bezpáteří oportunistus: „*Otázka liberalismu...pro všecek náš vývoj...je hlavní důležitosti...bud' věrné a hluboké přesvědčení o životních úkolech člověka...bud' chceme žít a umírat podle Chlečických, Husů a Komenských (anebo budeme) povrchní. Představitelem nepěkného liberalismu byl Jungmann (se svou filosofií) já nevěřím v čerta, ale rád jsem, že v něj věří můj krejčí, alespoň mne neokrade... To je filosofie lokaje Smerďakova, jenž upadnuv v zajetí Asiaticů, odříká se Krista, aby si tím zachoval život, kvůli dobrým činům, kterými by se v průběhu (budoucích) let vykoupila malodušnost.*“ T.G. Masaryk, Česká otázka II, Melantrich 1969, str. 126-128
- [120] Spor o smysl českých dějin, Jan Slavík, Torst 1993, str. 601
- [121] František Palacký, Psaní do Frankfurta dne 11. března 1848, Spisy drobné, Bursík a Kohout, str. 19
- [122] František Palacký, Psaní do Frankfurta dne 11. března 1848, Spisy drobné, Bursík a Kohout, str. 20
- [123] T. G. Masaryk, Ideály humanitní – Problém malého národa, Melantrich 1990, str. 77
- [124] T. G. Masaryk, Ideály humanitní – Problém malého národa, Melantrich 1990, str. 82
- [125] T. G. Masaryk, Ideály humanitní – Problém malého národa, Melantrich 1990, str. 80
- [126] T. G. Masaryk, Ideály humanitní – Problém malého národa, Melantrich 1990, str. 82
- [127] B. Doležal, Češi a problém malého národa, přednáška 1998
- [128] „*Kdekdo ukazuje své malé rány a žádá obdiv. Naši lžiradikálové politici chtějí dokonce i v cizině imponovat svými obnaženými boulemi a jizvičkami, jako žebráci o poutích...*“ T.G. Masaryk, Česká otázka II, Melantrich 1969, str. 224 - 225

[129] T. G. Masaryk, Ideály humanitní – Problém malého národa, Melantrich 1990, str. 95

[130] Jan Patočka, Co jsou Češi

[131] Cit. Jaroslav Werstadt, Od České otázky k Nové Evropě, in Jan Křen, Češi a Němci, konfliktní společenství, Academia 1990, str. 399

[132] Spor o smysl českých dějin, Jaroslav Werstadt, Torst 1993, str. 803

[133] T.G.Masaryk, Česká otázka II., Melantrich 1969, str. 227

[134] Peter Kosta, Sborník textů: Češi a Němci v pojetí a politice T.G. Masaryka, Masarykův ústav AV ČR 2004, str. 219

[135] Dušan Třeštík, Češi, jejich národ, stát, dějiny a pravdy v transformaci, Doplněk 1999, str. 103

[136] T. G. Masaryk, Ideály humanitní – Problém malého národa, Melantrich 1990, str. 79

Rázl, Lukáš. Problém malého národa a Masarykův nacionalismus [online]. *E-polis.cz*, 8. listopad 2009. [cit. 2012-10-09]. Dostupné z WWW: <<http://www.e-polis.cz/politicke-teorie/415-problem-maleho-naroda-a-masarykuv-nacionalismus.html>>. ISSN 1801-1438.